

ERIK MOONEN

EXIT
DYS
LEX
IE

ZEKER LEREN LEZEN
MET DE ALFABETCODE

Manteau

© 2019 Manteau / Standaard Uitgeverij nv,
Rijnkaai 100/A11, B-2000 Antwerpen en Erik Moonen

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

www.alfabetcode.be

Vertegenwoordiging in Nederland
New Book Collective, Amsterdam
www.newbookcollective.com

Tekst: Erik Moonen
Omslagontwerp en vormgeving binnenwerk: Dominic Van Heupen

De *Schrift*-letter, alle foto's en illustraties in dit boek zijn eigendom van de Stichting Schriftontwikkeling. Ze worden hier met toestemming gebruikt.

Eerste druk augustus 2012

Zesde geactualiseerde druk september 2019

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Ondanks alle zorg die aan de samenstelling van de uitgave werd besteed, kan de redactie of de auteur noch de uitgever aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele schade die zou kunnen voortvloeien uit enige fout die in deze publicatie zou kunnen voorkomen.

ISBN 978 90 223 3654 0
D/2019/0034/201
NUR 623

Inhoud

VOORWOORD	7
INLEIDING	9
DEEL 1	
WAT U ZEKER MOET WETEN OM ELK KIND VLOT TE LEREN LEZEN	13
HOOFDSTUK 1 Hoe we leren	15
<hr/>	
1 / Begeleiden en onderwijzen	15
2 / Uitdagen en nadenken	19
3 / Leren en oefenen	22
4 / Leerstijlen en talenten	26
5 / Met de hand schrijven	31
6 / De kern van goed lesgeven	33
HOOFDSTUK 2 Wat valt er eigenlijk te leren?	37
<hr/>	
1 / Leesproblemen zijn geen taalproblemen	37
2 / Waarom we een alfabetisch schrift hebben	43
3 / Hoe het schrift werkt	47
4 / Spellengedrag en lezen	51
HOOFDSTUK 3 Zeker leren lezen	55
<hr/>	
1 / Eerst bekende dingen, dan nieuwe	55
2 / Foneembewustzijn	57
3 / Letters schrijven	69
4 / De basiscode	90
5 / Klanken en letters: waarom snappen ze het niet?	96

6 / Basiscode: niet alleen simpele woordjes	105
7 / De geavanceerde code	109
8 / Goed spellen: waarom leren ze het niet?	112
9 / Zeker leren spellen	119
10 / Lezen, lezen, lezen	136
11 / De weg naar geletterdheid	151

HOOFDSTUK 4 Hoezo zeker? 153

1 / Wetenschap	153
2 / Dyslexie	160

DEEL 2

**WAT U ZEKER MOET DOEN OM ELK KIND
VLOT TE LEREN LEZEN** 175

HOOFDSTUK 5 Voor u begint 177

1 / Hindernissen	177
2 / Hoe ziet een les eruit?	183
3 / Rust	185

HOOFDSTUK 6 De eerste stappen 187

1 / Foneembewustzijn: slakkentaal	187
2 / Grafisch bewustzijn	191

HOOFDSTUK 7 De code kraken: basiskoppelingen 201

1 / Welke koppelingen eerst?	201
2 / Leren schrijven	203
3 / Tijd en tempo	205
4 / De basiskoppelingen leren – werkwijze	209
5 / Tussendoor: namen schrijven	309
6 / Basiskoppelingen inslijpen	313

HOOFDSTUK 8 Parallele paden	329
<hr/>	
1 / Schrijven: snelheid, kapitalen, letternamen	330
2 / Lezen: vlotheid trainen	339
3 / Spellen: codeerpatronen leren	344
4 / Tussendoor: speciale tekens	411
5 / Is dit nu alles?	419
HOOFDSTUK 9 En nu? Elk kind een lezer?	423
<hr/>	
1 / Op school	423
2 / Als het voor uw kind niet lijkt te lukken	428
NOTEN	432
GERAADPLEEGDE LITERATUUR	434
APPENDIX 1 – BASISKOPPELINGEN, CODEERPATRONEN EN APARTE GEVALLEN	440
APPENDIX 2 – KOPIEERBLADEN	452

Voorwoord

Wat u nu in handen hebt is een van voor tot achter herziene editie van *Dwaalspoor dyslexie*. Dat was mijn eerste poging om in een boek uit te leggen waarom zoveel kinderen sukkelen met lezen en spellen, en wat u daaraan zou kunnen doen. Maar sindsdien is er heel wat gebeurd. Veel van de methodes die ik op de korrel nam om te laten zien wat er misgaat in het leesonderwijs worden niet meer in die vorm gebruikt. Ze zijn vervangen door andere of ze lijken dat te zijn. Intussen heb ik ook veel van mijn argumentatie over hoe helder en correct leesonderwijs er wel uitziet nog honderden keren uit de doeken gedaan: voor leerkrachten en ouders die een probleem wilden oplossen; voor sceptici die vooral gaten in mijn verhaal wilden vinden; voor journalisten die er nieuws in zagen; voor experts die van geen taalkundige kijk op de dingen wilden weten. Uit al die gesprekken, of ze nu in het echt of alleen in gedachten zijn gevoerd, heb ik zelf ook geleerd: hoe u elk kind goed kunt leren lezen, waarom dat zo is, hoe ik dat het best kan vertellen.

Dat er nu een nieuw *Alfabetcode*-boek is, een upgrade van het oude, heb ik dus vooral aan anderen te danken. Aan mensen die me mijn verhaal in talloze variaties hebben laten uitproberen, mijn vrouw, mijn kinderen in de eerste plaats. Aan mensen die me met vragen zijn blijven bestoken, ook al dacht ik de antwoorden allang te hebben geleverd; aan mensen die me bleven voorhouden dat er toch nog wat ontbrak of helderder kon, omdat dit of dat kind hierop of daarop bleef vastlopen; aan onderwijzers, remedial teachers en aan ouders die me vaak maanden na een eerste, lange mailconversatie nog eens een bericht stuurden dat het goed gaat, dat hun kind leest, ook voor andere schoolvakken vooruitkomt en weer zelfvertrouwen heeft. Ik ben ze allemaal evenveel dankbaar.

Dat geldt in het bijzonder voor Bart Ipers, de eerste onderwijzer die met *Alfabetcode*-ideeën in zijn klas aan de slag ging, en voor het schoolteam dat hij inspireerde om hetzelfde te doen. Al tien jaar lang maakt dat team op basisschool *TintelTuin* in Zoutleeuw elke dag

levende onderwijsrealiteit van wat in dit boek beschreven staat. Elk kind leert er vlot lezen, accuraat spellen en perfect schrijven. En alle kinderen doen dat daar gretig en graag. Toegegeven, er zijn – vooral late – zij-instromers met problemen die aan het eind van de basisschool nog niet voldoende tijd hebben gehad om alle schade te herstellen: kinderen die nog een eind te gaan hebben, maar wel weer op de goede weg zijn. Voor wie wil zien hoe die *TintelTuin*-leerkrachten dat klaarspelen, zet de school zo vaak als ze kan haar deuren open. Dat vreet energie, maar het zet complete schoolteams aan het denken over hoe ze het *TintelTuin*-voorbeeld kunnen volgen en hoe ze kunnen slagen: niet om *Alfabetcode*-scholen te worden, maar om in principe elk kind te leren lezen.

Even dankbaar ben ik Ben Hamerling en Astrid Scholten, de auteurs van de enige handschriftmethode die de naam methode waard is: *Schrift*. Alles wat ik over handschrift weet en te zeggen heb, heb ik van hen geleerd; alles wat u in dit boek over handschrift vindt, alle kennis, alle voorbeelden, alle foto's, alle illustraties heb ik van hen. Ik denk niet dat er op deze wereld iemand is van wie ik meer en betere dingen over handschrift had kunnen leren.

Niet minder dankbaar ben ik de mensen die praktische dingen voor me doen: Toon Reynders, de zorgzaamste aller technenuten, die de *Alfabetcode*-website in de lucht houdt, en Patricia Defour, mijn uitgever, die me aan het werk heeft gezet omdat ze vond dat het na zeven jaar *Dwaalspoor dyslexie* tijd was voor een nieuw en beter boek.

Inleiding

Het doel van dit boek is simpel: laten zien hoe u andere mensen – meestal zijn dat kinderen – de weg naar geletterdheid wijst: hoe u ze vlot leert lezen, goed leert schrijven, correct leert spellen. Dat zijn drie technieken die één geheel vormen: goed schrijven helpt om correct te leren spellen, correct spellen helpt om vlotter te leren lezen.

Op het eerste gezicht is lezen een schoolvak, iets wat kinderen bij een juf of een meester leren als ze zes zijn. Maar dat is het niet: aardrijkskunde, muziek, lichamelijke opvoeding, wiskunde, wetenschappen, dát zijn schoolvakken. Het is prettiger om er verstand van te hebben, maar echt onmisbaar voor een goed leven zijn ze eigenlijk niet. Lezen is dat wel. Stelt u zich eens voor dat alles wat u op een dag leest als een karwei zou aanvoelen: sociale media, facturen, de mededelingen op de schoolrapporten van uw kinderen, de ondertitels bij de series die u graag wilt volgen, de lijst met vacatures waarin u een baan hoopt vinden, de bijsluiters bij het medicijn tegen de hoofdpijn die u daarvan krijgt, gesteld dat u dat medicijn al vindt tussen de doosjes met lastige namen erop. Lezen is geen schoolvak, het is een sleutel tot ontwikkeling, tot een goed leven, het is een mensenrecht. En daarom zouden we het elk kind goed moeten leren.

Maar kunnen we dat wel? Het gebruikelijke antwoord op die vraag is: neen. En het gebruikelijke argument daarvoor is: dyslexie. Geeft u dat begrip even als zoekterm in. In een fractie van een seconde krijgt u een paar miljoen hits. Zó vaak wordt het verhaal verteld dat sommige mensen iets hebben waardoor ze niet goed met letters kunnen leren omgaan en dat we ze niets dan frustraties bezorgen als we blijven verwachten dat ze het nog wel leren. Alsof we ze frustraties *besparen*, als we ze het *niet* leren.

Alleen al daarom is dyslexie een problematisch verhaal. Maar er zijn nog redenen. De belangrijkste is misschien wel dat dyslexie eigenlijk niet één verhaal is, maar een set van verhalen. Wie er precies de hoofdrol in speelt, wat dat 'iets' is dat bij het leren lezen roet in het eten gooit, wat het precies doet, hoeveel mensen er last van

hebben en hoe je die mensen herkent, is telkens weer anders. Hoe we het best met die dyslexie-onzekerheid omgaan, is geen uitgemaakte zaak: is er meer onderzoek nodig of kunnen we het idee maar beter vergeten? Intussen groeit het aantal scholieren dat afstevent op een leven waarin lezen een karwei is, met het jaar. De meeste van die jongeren leven aan de onaangename kant van de sociale-ongelijkheidskloof, en zolang ze slecht lezen, zullen ze daar waarschijnlijk ook blijven. Wat is dan de hamvraag: wie van hen dyslectisch is of hoe we hun problemen met lezen oplossen? Dit boek kiest optie twee: hoe leren we ze het toch nog, hoe leren we het elk kind? *Exit dyslexie*, dus. Dat is niet de mainstreamoptie, maar het is ook niet 'maar' de voorkeur van een geïsoleerde keetschopper die zich buiten de wetenschappelijke consensus plaatst: Keith Stanovich, Julian Elliott, Elena Grigorenko, Frank Vellutino, Dorothy Bishop, Diane McGuinness, Reid Lyon, Renate Valtin, Peter May, Anna Bosman, Victor van Daal, een complete door de EU aangestelde High Level Group of Experts on Literacy, allemaal maken ze dezelfde keuze.

In het eerste deel van dit boek verneemt u hoe oplossingen voor problemen met lezen er zouden kunnen uitzien. Dat begint met een even simpel als essentieel inzicht: nieuwe dingen leren doen we door erover na te denken. Dus: als u kinderen met het schrift wilt leren omgaan, moet u ze daarover aan het denken zetten. Over het feit dat het schrift een code is die bedacht is om de klanken van een taal om te zetten in tekens, dat die tekens letters zijn, dat die code in twee richtingen werkt, van klank naar teken en van teken naar klank, en dat ze onvermijdelijk ook een beetje complex is. Zodra u weet wat u de kinderen precies gaat leren, kunnen we concreter worden. Welke stappen moeten ze zetten om vlot met het schrift om te leren gaan, welke valkuilen moeten we zien te vermijden? Op die manier krijgt u de weg te zien die voor u ligt: de weg naar geletterdheid, als we de route laten bepalen door taalkundig inzicht. Voor het gemak geven we die leerweg een naam die samenvat wat er onderweg te leren valt: de *Alfabetcode*.

In deel twee ziet u hoe u de reis organiseert als u leerlingen meeneemt. Wat moet u precies doen, wat hebt u nodig? Wandplaten, letterdozen, woordstroken en vertelposters neemt u alvast niet mee. Apps en handpoppen ook niet. De *Alfabetcode* is geen alibi om materialen te verkopen. Goed gelinieerd papier, goed schrijfmateriaal en

een bibliotheekpas om onderweg wat leesvoer op te halen, meer hebt u niet nodig. Kinderen leren namelijk niet beter of sneller omdat u meer bagage meeneemt. Wat telt is hoe goed u de weg kent. Daarom beschrijven we hem uitvoerig, in detail. Niet om u bij het handje te houden, maar om u zoveel mogelijk houvast te bieden. Zodat u – wie u ook bent, of u ervaring hebt met lesgeven of niet, of u op een school werkt, in een praktijk of gewoon bij u thuis – in staat bent om elk kind een vlotte lezer te helpen worden. Want daar gaat het om.